

Nr. 121

Hviledagen

Til de leveregler som eldre generasjoner fikk innprentet hørte også det tredje budet: "Du skal holde hviledagen hellig". Også i hjem med svakt religiøst preg var det utallige normer for hva man kunne gjøre og hva som var forbudt å gjøre på søndager, og mye av dette går tilbake på hviledagsbudet. I de siste tiårene er imidlertid mye av dette forandret, og det vil være av den største betydning å få dokumentert hvordan søndagen ble tilbragt av ulike generasjoner så langt tilbake som man kan huske i dag og fram til nåtiden.

I denne spørrelisten ber vi om at De tar Deres barndomshjem som utgangspunkt og forteller om hva hviledagen innebar i Deres familie.

Begynn svaret med å skrive 1) navn, 2) fødselsår, 3) fødselssted, 4) det sted beretningen er hentet fra, 5) den tid beretningen er hentet fra, 6) fars yrke, 7) mors yrke, 8) antall hjemmeværende søsken og deres alder på den tid det berettes fra, 9) andre slektninger som bodde i hjemmet, 10) tjenestefolk som hørte til i husholdningen.

Innlæring av hviledagsbudet

1. Kan De kortfattet karakterisere Deres barndomshjem med hensyn til foreldrenes religiøse innstilling og religionens rolle i oppdragelsen?

2. Hvilket kirkesamfunn tilhørte foreldrene?

3. Bad dere aftenbønn?

4. Var det vanlig å lese bordbønn, hver dag?

5., Hviledagsbudet ble innprentet både som regel og gjennom praktiske påbud og forbud.

Husker De når De selv lærte innholdet i dette?

6. Var det gjennom formaninger fra foreldre, besteforeldre, barnepike eller andre tjenestefolk?

7. Var det i forbindelse med at De lærte katekismen på folkeskolen?

8. Var det på søndagsskolen eller ved konfirmasjonsundervisningen?

9. Husker De at budet ble innprentet ved husforhør eller i prestens prekener?

10. Dersom De husker en episode som hendte i forbindelse med at De lærte innholdet i hviledagsbudet, vil vi gjerne at De skulle fortelle om den.

LØRDAGEN

Arbeidsukens slutt og hviledagens begynnelse

11. Når sluttet arbeidsuken for mennene i familien?
12. Dersom kvinnene hadde yrkesarbeid, når sluttet da de?
13. Når foretok man ukerengjøringen?
14. Hvor omfattende var rengjøringen? (Ble gulvet vasket? Mattene ristet? Ble det strødd sand på gulvet? Ble det strødd med hakket gran- eller eineris?)
15. Hvem deltok i dette arbeidet?
16. Ble det pyntet spesielt i hjemmet på lørdager?
17. Satte man inn blomster? Hvilke blomster i så fall, og hvor hentet man disse?
18. Ble gårdsplassen og/eller hageganger skyflet, raket eller pyntet på annen måte denne dagen?
19. Klipte man plenen?
20. Hva slags annet hagearbeid ble utført for å få det fint til helgen?
21. Pleide noen i familien å stelle gravstedet på kirkegården og pynte det med blomster?
22. Var man særlig nøye med den personlige hygiene før søndagen?
23. Badet barn og voksne?
24. Badet man hjemme, og i tilfelle hvordan?
25. Badet man på offentlig sted?
26. Badet man ute?
27. Vasket man håret? Både menn og kvinner?
28. Byttet man undertøy?
29. Når begynte hviledagen? Rettet man seg etter solnedgangen eller etter et visst klokkeslag?
30. Var det vanlig å holde andakt i forbindelse med at helgen begynte i hjemmet?
31. Hvem ledet i så fall andakten og hvem deltok.
32. Hva ble lest?
33. Holder De fortsatt andakt i Deres hjem? I tilfelle ikke, når ble det slutt med denne skikken?
34. Skulle arbeidet utendørs være ferdig til hviledagen begynte på lørdag kveld?

35. Gjaldt det samme for arbeidet innendørs?
36. Hvilke sysler kunne man ha etter at hviledagen var inntrådt på lørdag kveld som man ikke fikk ha på søndag?
37. Hvilke fornøyelser forekom på lørdagene på det stedet der De vokste opp? (Besvar dette ved hjelp av spørsmålene under avsnittet Rekreasjon, leker og fornøyelser på søndagen).

SØNDAGEN

Klær

38. Markerte man søndagen ved å ta på seg bedre klær?
39. Beskriv de plaggene som far, mor og barna hadde i Deres hjem?
40. Bar man disse plaggene hele dagen?
41. Når tok man dem på? Var det på lørdagskvelden eller søndags morgen?
42. I hvilken utstrekning skiller De nå mellom hverdags- og søndagspåkledning?
43. Fantet det noen regler om at man ikke måtte prøve nye klesplagg på en søndag?
44. Har De hørt det motsatte; at det skulle være heldig å bære nye plagg på søndag, særlig i kirken?

Kirkegang

45. Var kirkegang vanlig i Deres hjem?
46. Gikk mann og hustru like ofte i kirken?
47. Hvordan tok man seg fram til kirken fra Deres hjem: til fots, i båt, med hest og vogn, i bil?
48. Brukte mennene – kvinnene – ungdommene å stanse på kirkebakken etter gudstjenesten for å prate med venner og bekjente?
49. Har De opplevd eller hørt snakk om søndagshandel utenfor kirken?
50. Ble de unge ved hjemkomsten forhørt om preken og salmer?
51. Ble det holdt andakt i hjemmet for dem som ikke gikk i kirken?
52. Når ble denne holdt?
53. Leste man preken i postille?
54. Hvem ledet andakten og hvilke familiemedlemmer var til stede?
55. Var det noen som lyttet til radioandakten?
56. Hvem var det i så fall som gjorde det og hvilke år var dette omtrent?
57. Følger none i dag gudstjenesten i radio eller TV?

Gjestebud

58. Var det vanlig i Deres hjem å invitere gjester etter gudstjenesten, og hva kalte man en slik sammenkomst? (Kirkekaffe?)
59. Måtte man ha vært i kirken for å kunne invitere til kirkekaffe?
60. Når inviterte man i så fall gjestene? På forhånd eller på kirkebakken etter gudstjenesten?
61. Kunne kirkekaffen gå på omgang innen bekjentskapskretsen? I tilfelle, hvor regelmessig forekom den?
62. Ble kirkekaffen holdt like etter gudstjenesten eller senere på dagen?
63. Hvor lang tid varte en kirkekaffe?
64. Var det vanlig at både menn og kvinner deltok ved kirkekaffen? Hva med barn?
65. Deltok menighetens prest?
66. Fortell hva som ble servert.
67. Er det vanlig at det arrangeres en "offentlig" sammenkomst like etter gudstjenesten?
68. Når begynte man med slike arrangementer?
69. Hva kaller man denne sammenkomsten? (Kirkekaffe?)
70. Hvor holdes den?
71. Hvem står for arrangementet?
72. Hvor lenge varer den, hva serveres og hva foregår ellers?
73. I hvilket omfang inviterte man slekt og venner til middag?
74. Hvilken tid på dagen foregikk middagen?
75. Avla man formelle visitter hos naboer, venner eller yrkeskolleger på søndagen? Fulgte hele familien med da?
76. Gikk man og hilste på kjente og naboer på søndagene på mer uformelle besøk?
77. Var det bare de gifte som gikk på slike besøk?
78. Ble det servert noe ved slike anledninger?

Rekreasjon, leker og fornøyer

79. Sov man lenger om morgenen på søndag enn de andre dagene i uken?
80. Var det vanlig å hvile middag på søndag?
81. Gikk man til sengs tidligere eller senere?
82. Fikk barna leke som vanlig på søndagen?

83. Skulle barna holde seg rolige og unnvike støyende leker?
84. Navn noen av de lekene som forekom på den tiden De var barn?
85. Fantest det leker som var forbudt den dagen? (Hvilke utendørs- og innendørs leker var det?)
86. Hvordan begrunnet man i så fall forbudet?
87. Fikk barna besøke sine lekekamerater?
88. Hvilke former for adspredelse kunne de voksne ha inne? (Lesing. Kortspill. Kabal.)
89. Spaserte familien søndagstur? Hvor hen?
90. Dro man på tur til skogs, til havet eller et annet fjernt sted? (Nevn vinter- og sommer- turer.)
91. Hvordan dro man dit?
92. Gjorde man utflukter på sykkel, med hest og vogn, med bil? (Bare ungdommen, eller flere i familien?)
93. Var man ute og gikk på skøyter eller på ski? (Bare de unge, eller også andre?)
94. Dro man på sopp- og bærturer om våren og høsten?
95. Har De støtt på uttrykkelig forbud mot å plukke visse bær på søndag, jordbær eller andre?
96. Pleide familien å være samlet i det man foretok seg, eller dro de forskjellige medlemmer hver til sitt?
97. Hvilke sportstilstelninger fantest på stedet på søndagene?
98. Var det noen i familien som pleide å besøke noen av disse, eller som selv drev med idrett?
99. Var man opptatt av idrett også andre dager i uken, enten som aktiv eller som tilskuer?
100. Forekom det skytterkonkurranser der De vokste opp?
101. Hvilken holdning hadde man i Deres familie til å benytte søndagen til utøvelse av idrett og til å se på konkurranser?
102. Kan De huske noen episoder som viser motsetninger i dette spørsmålet, enten innen familien eller mellom noen familiemedlemmer og utenforstående?
103. Hvilke dansetilstelninger fantest på Deres hjemsted på søndagen da De var ung?
104. Hvor gamle måtte man være for å få gå på dansetilstelninger?
105. Gikk også voksne og gifte dit for å danse?
106. Når om kvelden begynte dansen og hvor lenge varte den?

107. Hvilken oppfatning hadde man i Deres hjem om dans i søndagshelgen?
108. Ble De eller noen i vennekretsen forbudt å gå på slike tilstelninger?
109. Organiserte ungdommen sammenskuddslag og andre private tilstelninger på søndagen?
110. I hvilke foreninger på stedet ble det organisert sammenkomster på søndagene?
(Ungdomslag? Fagforening e. l.?)
11. Var noen i familien aktivt engasjert i slikt foreningsliv?
112. Hvordan så man i Deres hjem på deltakelse i stedets foreningsliv?
113. Gikk man på kino på søndag? (Ettermiddags- eller kveldsforestilling?)
114. Gikk man på teater på søndag?
115. Kunne man gå på restaurant?

Søndagsarbeid

116. Hvilke hverdagslige sysler kunne man utføre på søndagen i Deres hjem? (Vannbæring, vedhugging og vedhenting, matlaging, stell av husdyr o. l.)
117. Hviledagsbudet ble ikke overholdt like strengt til alle tider på dagen. Kan De selv gradere dagen med hensyn til dette? (Hvor strengt overholdt man budet om morgenen, formiddagen, i gudstjenestetiden, om ettermiddagen og kvelden?)
118. Når mente man at hviledagen var slutt?
119. Forekom det at man arbeidet på åker og eng?
120. Forekom dette eventuelt bare ved innhøsting? (Slåttonn, skurd?)
121. Medførte bruken av traktor i jordbruket noen forandring i innstillingen til søndagsarbeid?
Enn skurdtreskeren?
122. Var det vanlig å gå på jakt på søndagen?
123. Var det vanlig å fiske på søndagen?
124. Hvordan var eventuelt skillet mellom hobby- og yrkesfiske når det gjelder hviledagsbudet?
125. Forekom det at man arbeidet i hagen?
126. Hva slags arbeid kunne man eventuelt gjøre i hagen? Kunne man f. eks. rake løv og brenne, klippe plen, luke i bed e. l.?
127. Var det noen forskjell på hvilke sysler man kunne gjøre i hagen i byen og de man kunne foreta på sommerstedet eller hytta? Hva med kolonihagen?

128. Hvordan tilpasset man hviledagsbudet med hensyn til handel og varebytte?
129. Forekom det at man vasket tøy på søndag? Kunne man legge i bløt, henge vask opp?
130. Gjorde man eventuelt unntak for vask av barnetøy?
131. Kunne man bake på søndag?
132. Var arbeidsfordelingen i hjemmet annerledes på søndag, slik at barna f. eks. hjalp mer til i huset enn ellers i uken?
133. Kunne mannlige medlemmer hjelpe til med huslige sysler på søndag mer enn ellers?
134. Fikk kvinnene lov til å strikke, sy, brodere, hekle eller utføre andre slags håndarbeider?
135. Fikk kvinnene veve eller spinne på søndag?
136. Hvilke sysler var tillatt for mennene innendørs?
137. Fikk man klippe negler eller håret på søndag?
138. Hvilke uttrykkelig forbud hadde man mot arbeid eller gjøremål på søndag?
139. Hadde man talemåter som går ut på at det ikke følger lykke med søndagsarbeid? (Søndags freide er måndags ugreide.)
140. Har De hørt fortellinger om hva som kunne hende med den som brøt hviledagsbudet?
141. Hva mente man var de verste helgedagsbrudd?
142. Kan De huske om noen satte seg utover et eventuelt forbud mot søndagsarbeid og hvilken reaksjon det utløste?
143. Husker De når det på Deres hjemsted fant sted en oppløsning av hviledagsbudet?
144. Hvem var de første som brøt budet?
145. I hvilken form skjedde dette? (Hva slags arbeid eller sysler?)
146. Hvordan kommenterte man disse søndagsarbeider i Deres hjem?

Mat

147. Til hvilke tider spiste man på søndag?
148. Avvek disse tidene fra det som var vanlig til hverdags?
149. Forberedte man matlagingen før søndagen eller skjedde denne i like stort omfang som om hverdagene?
150. Nedla man mer arbeid i alle søndagsmåltidene enn på de øvrige dagene i uken, eller gjaldt det bare søndagsmiddagen?

151. Hvilke spesielle retter hørte søndagen til i Deres hjem?
152. Hvilke desserter hørte spesielt søndagen til?
153. Serverte man skrelte poteter bare til middag på søndag, eller forekom det også ellers i uken?
154. Hvor satt man og spiste søndagsmåltidene?
155. Dekket man bordet annerledes til søndags enn ellers i uken? (Hadde man hvit duk på bordet, annet servise, annet bestikk, servietter e. l.? Hadde man blomster, lys på bordet?)
156. Var man mer nøye med bordskikk på søndag?
157. Skulle barna være vasket og kjemt til middag?
158. Leste man en annen bordbønn på søndag enn ellers?
159. Kan De gi eksempel på noen vanlige søndagsmiddager og fortelle hva som ble spist; om forett, hovedrett, dessert og drikke. Var det forskjell på barn og voksne med hensyn til mat og drikke?
160. Fortell på tilsvarende måte om de øvrige måltidene på søndag?

Hviledagen i dag

161. Kan De fortelle hva De opplever som de største forandringene med hensyn til hvordan søndagen tilbringes i dag sammenlignet med da De vokste opp?
162. Er rengjøring og pynting i hjemmet til søndag flyttet til fredag?
163. Er det slutt med å regne hviledagen fra og med lørdag kveld?
164. Er besøk hos naboer og venner vanligere eller sjeldnere nå?
165. Hvordan er barnas leker nå i forhold til før?
166. Hvordan er innstillingen til dans og andre offentlige fornøyer forandret?
167. Hva betrakter De i dag som typisk søndagsmat?
168. Hvilke forbud holder De fortsatt på med hensyn til hviledagen?
169. Er det blitt vanlig nå at De foretar arbeid utendørs og innendørs som var utenkelig tidligere?